

РОЛЬ ПРОКУРАТУРИ У ДОКУМЕНТУВАННІ ТА РОЗСЛІДУВАННІ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ В ХОДІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

THE ROLE OF THE PROSECUTOR'S OFFICE IN DOCUMENTING AND INVESTIGATING WAR CRIMES DURING THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Боровик А.В., к.ю.н., доцент,
віце-президент з наукової роботи,

Науково-дослідний інститут публічного права

ORCID ID: 0000-0003-1834-404X

У статті досліджено роль прокуратури у документуванні та розслідуванні воєнних злочинів в ході російсько-української війни. Зауважено, що масштаби вчинених воєнних злочинів після повномасштабного вторгнення росії на українську територію зумовили трансформацію усієї системи розслідування та судового розгляду в Україні, в т.ч. вплинули на роль прокуратури у розслідуванні воєнних злочинів, а ряд викликів у цій сфері окреслив напрями нормативно-правових та інституційних змін у її функціонуванні. Визначено, що в ході російсько-української війни Україна для кримінального переслідування за воєнні злочини обрала «внутрішню модель» із застосуванням комплементарного принципу переслідування, що дозволяє максимально притягнути осіб винних у вчиненні воєнних злочинів до відповідальності засобами національних органів розслідування, прокуратури і суду. Визначено, що серед викликів національному правосуддю в сфері розслідування воєнних злочинів та притягнення осіб винних у їх вчиненні виділяють: правові недоліки, недоліки інституційної системи та складності політичного характеру. Узагальнено, що напрями діяльності прокуратури в сфері розслідування воєнних злочинів в ході російсько-української війни є: функціонування спеціальних підрозділів системи органів прокуратур діяльність яких пов'язана із воєнними злочинами; здійснення процесуального керівництва у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів; ведення статистики зареєстрованих воєнних злочинів та результатів їх досудового розслідування; розробка стандартів розслідування воєнних злочинів; представлення сторони обвинувачення у судовому процесі щодо воєнних злочинів; співпраця із міжнародними правоохоронними органами та органами міжнародного правосуддя і іноземними державами в сфері документування та розслідування воєнних злочинів; співпраця з неурядовими та громадськими організаціями, журналістами, щодо збору інформації доказової інформації та розслідування воєнних злочинів; розслідування окремих категорій воєнних злочинів.

Ключові слова: прокуратура, воєнні злочини, повноваження прокуратури.

The article examines the role of the prosecutor's office in documenting and investigating war crimes during the Russian-Ukrainian war. It was noted that the scale of the war crimes committed after the full-scale invasion of Russia on Ukrainian territory led to the transformation of the entire system of investigation and trial in Ukraine, including influenced the role of the prosecutor's office in the investigation of war crimes, and a number of challenges in this area outlined the directions of regulatory and institutional changes in its functioning. It was determined that during the Russo-Ukrainian war, Ukraine chose an «internal model» for criminal prosecution for war crimes using the complementary principle of prosecution, which allows to maximally bring those guilty of war crimes to justice by means of national investigative bodies, the prosecutor's office and the court. It was determined that among the challenges to national justice in the field of investigation of war crimes and bringing to justice persons guilty of their crimes, the following stand out: legal deficiencies, deficiencies of the institutional system, and difficulties of a political nature. In general, the areas of activity of the prosecutor's office in the field of investigation of war crimes during the Russian-Ukrainian war are: functioning of special units of the system of prosecutor's offices whose activities are related to war crimes; implementation of procedural guidance in criminal proceedings regarding war crimes; keeping statistics of registered war crimes and the results of their pretrial investigation; development of standards for the investigation of war crimes; representing the prosecution in war crimes trials; cooperation with international law enforcement bodies and bodies of international justice and foreign states in the field of documentation and investigation of war crimes; cooperation with non-governmental and public organizations, journalists, regarding the collection of evidentiary information and the investigation of war crimes; investigation of certain categories of war crimes.

Key words: prosecutor's office, war crimes, powers of the prosecutor's office.

Постановка проблеми. Кількість воєнних злочинів з повномасштабного вторгнення рф на територію України у порівнянні із попередніми роками суттєво збільшилася, зокрема, за I півріччя 2022 р. було зареєстровано 20,8 тис. кримінальних правопорушень визначених Розділом XX КК України («Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки та міжнародного правопорядку»), що у порівнянні із аналогічним періодом 2021 р. склало у 166,4 рази більше зареєстрованих кримінальних правопорушень даної категорії. Масштаби вчинених воєнних злочинів зумовили відповідну трансформацію усієї системи розслідування та судового розгляду в Україні, в т.ч. вплинули на роль прокуратури у розслідуванні воєнних злочинів, а ряд викликів у цій сфері окреслив напрями нормативно-правових та інституційних змін у її функціонуванні.

Аналіз останніх публікацій. Дослідження ролі прокуратури у документуванні та розслідуванні воєнних злочинів в ході російсько-української війни здійснювалася нами на основі офіційних матеріалів Офісу Генерального прокурора, статистичних даних та публіцистичних матеріалів провідних медіа і правозахисних громадських інституцій.

Мета статі полягає у дослідженні ролі прокуратури у документуванні та розслідуванні воєнних злочинів в ході російсько-української війни.

Виклад основного матеріалу. В ході російсько-української війни Україна для кримінального переслідування за воєнні злочини обрала «внутрішню модель» із застосуванням комплементарного принципу переслідування (комплементарний принцип переслідування – це принцип міжнародного права, який означає, що міжнародні суди для переслідування за воєнні злочини мають комплементарний характер до національних судів, тобто вступають доповнення, а не заміщенням національної юрисдикції), що дозволяє максимально притягнути осіб винних у вчиненні воєнних злочинів до відповідальності засобами національних органів розслідування, прокуратури і суду. Зокрема, інституціоналізовано розслідування воєнних злочинів шляхом створення спеціальних підрозділів з розслідування воєнних злочинів у Національній поліції України, розподілено кримінальне провадження стосовно злочину агресії до НАБУ, визначено спеціалізацію слідчих СБУ та ДБР, посилено «Департамент війни Офісу Генерального прокурора», окремо визначено спеціалізацію окружних та обласних прокурорів щодо воєнних злочинів та ін.

Серед викликів національному правосуддю в сфері розслідування воєнних злочинів та притягнення осіб винних у їх вчиненні виділяють:

- невідповідність українського кримінального законодавства нормам міжнародного кримінального права, помилки у перекладі окремих положень міжнародного кримінального права;

- в Україні не ратифіковано основні нормативні акти міжнародного кримінального права, зокрема Римський статут Міжнародного кримінального суду, натомість 03.05.2022 р. було прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом» [1], який піднімає ратифікацію Римського статуту МКС;

- недоліки інституційної складової українського правосуддя (відсутність сталого плану реформування воєнної юстиції, проблеми визначення спеціалізації правоохоронних та судових органів в сфері міжнародних злочинів, обмежений матеріальний, технічний та людський ресурс відповідних інституцій та ін.);

- складнощі політичного характеру (обмін полонених, які підозрюються у чиненні воєнних злочинів, неможливість виконання рішень у порядку in absentia) та ін. [2].

Роль органів прокуратури України у розслідуванні воєнних злочинів полягає у тому, що Офіс Генерального прокурора здійснює процесуальне керівництво під час розслідування воєнних злочинів, а органи прокуратури слідкують за дотриманням законодавства у процесі документування і розслідування воєнних злочинів відповідними правоохоронними органами та представляють обвинувачення у судовому процесі. Також, органи прокуратури здійснюють збір доказів воєнних злочинів та їх фіксацію для представлення у судовому національному і міжнародному процесі [3].

Напрями діяльності прокуратури в сфері розслідування воєнних злочинів в ході російсько-української війни є:

Функціонування спеціальних підрозділів системи органів прокуратур діяльність яких пов'язана із воєнними злочинами. Наприклад, департаменту нагляду у кримінальних провадженнях щодо злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту Офісу генерального прокурора, Відділу взаємодії з міжнародними державними та неурядовими організаціями департаменту протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту Офісу Генерального прокурора України, Atrocity Crime Advisory Group (ACA) for Ukraine (групи радників з зарубіжних країн – США, Великої Британії, ЄС та ін.), Тренінгового центру прокурорів України.

Здійснення процесуального керівництва у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів. Наприклад, станом на початок квітня 2024 року здійснюється процесуальне керівництво прокуратурами по відношенню до кримінальних проваджень однієї із таких категорій воєнних злочинів, як злочини вчинені проти журналістів. Зокрема, здійснюється процесуальне керівництво обласними прокуратурами по відношенню до 92 кримінальних проваджень щодо воєнних злочинів проти журналістів, Офісу Генерального прокурора – у 7 провадженнях [4].

Ведення статистики зареєстрованих воєнних злочинів та результатів їх досудового розслідування. Система органів прокуратури веде статистику зареєстрованих воєнних злочинів та результатів їх досудового розслідування з метою підготовки аналітичних звітів та обґрунтованого проведення досудового розслідування даної категорії кримінальних правопорушень, що дозволяє забезпечити відкритість і прозорість у розслідуванні воєнних дій та притягнення до відповідальності за них. Зокрема, у період з січня по березень 2024 року було обліковано 6464 кримінальних правопорушень за ст. 438 КК України «Порушення законів та звичаїв війни», з них вручено повідо-

влення про підозру 23 особам, тільки за однією справою складено обвинувальний акт та провадження направлено до суду [5]. Загалом, за період від повномасштабного вторгнення росії по серпень 2023 року було зафіксовано 100 666 воєнних злочинів.

Розробка стандартів розслідування воєнних злочинів. Представники Офісу Генерального прокурора України у співпраці із провідними експертами із міжнародного гуманітарного права, представниками Департаменту протидії злочинам, вчиненим в умовах збройного конфлікту, судьями та за участі таких організацій, як Офісу Ради Європи в Україні, Truth Hounds, Проєкту ЄС «Право-Justice», Міжнародного фонду «Відродження» та Just Group розробили методологічні рекомендації щодо стандартів розслідування воєнних злочинів, які складаються із наступних частин:

- «Стандарти розслідування воєнних злочинів. Загальна частина» (визначає алгоритми проведення процесуальних дій при розслідуванні усіх основних видів воєнних злочинів, які фіксуються в ході російсько-української війни);

- «Незаконне позбавлення волі та катування» (запропоновано правила роботи слідчих та прокурорів під час документування та розслідування воєнних злочинів казаної категорії) [6].

Наразі здійснюється розробка методичних рекомендацій щодо розслідування таких воєнних злочинів, як депортація та напади на цивільні об'єкти [13].

Методологічні рекомендації щодо стандартів розслідування воєнних злочинів характеризуються як масштабний стандартизований проєкт для практичного застосування, який пройшов практичну перевірку на кожному етапі формування та спрямований на ефективне використання ресурсів і синхронізацію усіх ланок правоохоронних органів, що здійснюють документування та розслідування воєнних злочинів. Як вважають експерти «стандарти — це простий за формою практичний посібник про принципів особливості досудового розслідування кримінальних проваджень про порушення законів і звичаїв війни за ст. 438 КК України (воєнні злочини)» [7].

Значення впровадження стандартів документування та розслідування воєнних злочинів визначених у методичних рекомендаціях полягає у наступному:

- кримінально-правова кваліфікація воєнних злочинів ґрунтується в т.ч і на врахуванні норм міжнародного гуманітарного права та міжнародного досвіду;

- сприйняття та оцінка воєнних злочинів на контекстуальному рівні з урахуванням ситуації в якій вони здійснюються;

- інноваційність досудового розслідування воєнних злочинів в умовах воєнного стану;

- значення ефективного розслідування воєнних злочинів з метою забезпечення невідворотності покарання за них;

- узагальнення характеристики окремих видів воєнних злочинів та сніпети стандартних правових позицій щодо них, систематизація обставин, що підлягають доказуванню,

Представлення сторони обвинувачення у судовому процесі щодо воєнних злочинів. Зокрема, за даними Департаменту нагляду у кримінальних провадженнях щодо злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту Офісу генерального прокурора станом на серпень 2024 року 390 осіб мають статус підозрюваних і вчинення воєнних злочинів, щодо 55 осіб винесено обвинувальні вирокі, заочно отримали підозру 700 осіб-представників військово-політичного керівництва росії [4].

Співпраця із міжнародними правоохоронними органами та органами міжнародного правосуддя і іноземними державами в сфері документування та розслідування воєнних злочинів.

Офіс генерального прокурора співпрацює із Міжнародними кримінальними судом, зокрема надаючи відповідну доказову базу по воєнним злочинам [13]. Слід зауважити, що переважну кількість воєнних злочинів буде розслідувано системою правоохоронних та судових органів України, так як функція Міжнародного кримінального суду суто допоміжна, оскільки ресурсу суду є обмеженими і може бути використаним для притягнення до кримінальної відповідальності до найвищого військово-політичного керівництва РФ [12].

Також, прокуратура співпрацює із спільною слідчою групою з розслідування тяжких міжнародних злочинів (Joint Investigation Team, JIT), що діє за підтримки Єврооюсту, Європол, Міжнародного кримінального суду та меморандуму про співпрацю з США. JIT найбільша у світовій історії міжнародна інституція, яка здійснює документування військових злочинів, до її складу входять представники України, Литви, Польщі, Латвії, Естонії, Румунії, Словаччини [8]. Зокрема, в ході діяльності JIT одним із завдань прокуратури Польщі є збір та документування свідчень українців, які перебувають на польській території та є жертвами чи свідками воєнних злочинів військових РФ в Україні, які в подальшому можуть бути використані в контексті розслідувань такої категорії кримінальних правопорушень.

Співпраця прокуратури із Міжнародним центром із переслідування за злочини агресії проти України (ІСРА), який здійснює свої функції під керівництвом Агенції Єврооюсту зі співпраці задля кримінального правосуддя та включає до свого складу національних прокурорів, які працюють у складі JIT. Зокрема, представники Латвії, Литви, Польщі, Естонії, Румунії, Нідерландів та Спеціальний прокурор США за питань злочину агресії співпрацюють в межах функціонування ІСРА з метою подолання прогалів у міжнародному праві щодо правових механізмів заборони агресії [11].

Співпраця з неурядовими та громадськими організаціями, журналістів, щодо збору інформації доказової інформації та розслідування воєнних злочинів. Наприклад, командою «Антикорупційного штабу» створено Реєстр воєнних злочинців, в якому міститься інформація про більше ніж 160 тис. російських військових [10], що може бути використано в ході документування та розслідування воєнних злочинів.

Розслідування окремих категорій воєнних злочинів. Наприклад, загроза об'єктам атомної енергії, підрив Каховської ГЕС, знищення фондів Асканія-Нова та інші, це воєнні злочини, які завдають шкоди довкіллю. Станом

на початок березня 2024 року спеціалізовані екологічні прокуратури здійснюють процесуальне керівництво понад 200 кримінальних проваджень в сфері охорони навколишнього середовища, які пов'язані із збройною агресією РФ. Важливим аспектом діяльності прокуратури за цим напрямом у рамках роботи Міжнародної ради експертів із питань розслідування злочинів є співпраця із громадськими, міжнародними та науковими організаціями, які сприяють фіксації воєнних злочинів, моніторингу стану довкілля та визначення розміру екологічної шкоди (наприклад, підрив Каховської ГЕС російськими військовими 06.06.2023 р. спричинив завдання 146 млрд. грн. шкоди довкіллю [11]).

Висновки. Масштаби вчинених воєнних злочинів після повномасштабного вторгнення росії на українську територію зумовили трансформацію усієї системи розслідування та судового розгляду в Україні, в т.ч. вплинули на роль прокуратури у розслідуванні воєнних злочинів, а низка викликів у цій сфері окреслила напрями нормативно-правових та інституційних змін у її функціонуванні. В ході російсько-української війни Україна для кримінального переслідування за воєнні злочини обрала «внутрішню модель» із застосуванням комплементарного принципу переслідування, що дозволяє максимально притягнути осіб винних у вчиненні воєнних злочинів до відповідальності засобами національних органів розслідування, прокуратури і суду. Серед викликів національному правосуддю в сфері розслідування воєнних злочинів та притягнення осіб винних у їх вчиненні виділяють: правові недоліки, недоліки інституційної системи та складнощі політичного характеру. Напрями діяльності прокуратури в сфері розслідування воєнних злочинів в ході російсько-української війни є: функціонування спеціальних підрозділів системи органів прокуратур діяльність яких пов'язана із воєнними злочинами; здійснення процесуального керівництва у кримінальних провадженнях щодо воєнних злочинів; ведення статистики зареєстрованих воєнних злочинів та результатів їх досудового розслідування; розробка стандартів розслідування воєнних злочинів; представлення сторони обвинувачення у судовому процесі щодо воєнних злочинів; співпраця із міжнародними правоохоронними органами та органами міжнародного правосуддя і іноземними державами в сфері документування та розслідування воєнних злочинів; співпраця з неурядовими та громадськими організаціями, журналістів, щодо збору інформації доказової інформації та розслідування воєнних злочинів; розслідування окремих категорій воєнних злочинів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом: Закон України від 03.05.2022 р. № 2236-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2236-20#Text> (дата звернення: 12.04.24)
2. Крапивін Є. Розслідування воєнних злочинів: пів року після повномасштабного вторгнення (DISCUSSION PAPER). *Justtalk*. URL: <https://justtalk.com.ua/post/rozsliduvannya-voennih-zlochiviv-piv-roku-pislya-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-discussion-paper> (дата звернення: 11.04.24)
3. Головне про воєнні злочини. *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://war.gp.gov.ua/crimes.html> (дата звернення: 10.04.24)
4. Ульянов В. Злочини росіян проти журналістів. Страшна статистика Офісу генпрокурора. *Главком*. URL: <https://glavcom.ua/country/society/zlochivni-rosijan-proti-zhurnalistiv-strashna-statistika-ofisu-henprokurora-995229.html> (дата звернення: 13.04.24)
5. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 14.04.24)
6. Прокурори Офісу Генпрокурора спільно з експертами розробили стандарти розслідування воєнних злочинів. *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/prokurori-ofisu-genprokurora-spilno-z-ekspertami-rozrobili-standarti-rozsliduvannya-vojennix-zlochiviv> (дата звернення: 03.04.24)
7. Стандарти роботи чи винахід велосипеду щоразу? *Justtalk*. <https://justtalk.com.ua/post/standarti-roboti-chi-vinahid-velosipedu-schorazu> (дата звернення: 17.04.24)
8. Члени спільної слідчої групи з розслідування тяжких міжнародних злочинів в Україні (Joint Investigation Team, JIT) підписали угоду про продовження її роботи ще на два роки. *Ukrinform*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3833943-spilna-slidca-grupa-z-voennih-zlochiviv-v-ukraini-pracuvatime-se-dva-roki-evroust.html> (дата звернення: 11.04.24)
9. В Гаазі офіційно розпочав свою роботу Міжнародний центр з переслідування за злочин агресії проти України (ІСРА). *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/v-gaazi-ofitsiino-rozpozav-svoyu-robotu-miznarodnij-centr-z-peresliduvannya-za-zlochiv-agresiyi-proti-ukrayini-icsra> (дата звернення: 13.04.24)
10. Воєнні злочини — рік розслідування. *Антикорупційний штаб*. URL: <https://shtab.net/analytics/view/voenni-zlochivni---rik-rozsliduvannya/> (дата звернення: 05.04.24)
11. «Україна зафіксувала 100 666 воєнних злочинів» – керівник «департаменту війни» Офісу генпрокурора. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ponad-100-tysyach-vojennyh-zlochiviv-ogp/32552714.html> (дата звернення: 03.04.24)
12. Шкута О.О. Загальнотеоретичні аспекти криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція»*. 2021. № 49. – С. 132–135. <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradec49/30.pdf>
13. Shkuta O.O. Crimes in the Military Sphere: Reasons and Conditions. *European Reforms Bulletin* №2, 2020. с. 74-77. <http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/1845/1/74-77.pdf>